

ΘΕΜΑ ΤΡΙΤΟ

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ

*“Μία ομματία εις την ιστορίαν της Ελλάδος
(όταν λέγω Ελλάδα, εννοώ όλας τας
διασποράς των Ελλήνων) ... διηγείται τήν κατάστασιν
όπου έλαβε μετά την άλωσιν”.*

Έτσι γράφει ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ, το 1761, στα προλεγόμενα στην Ηθική Φιλοσοφία: “Όταν λέγω Ελλάδα, εννοώ όλας τας διασποράς των Ελλήνων”

.....

Τι ήταν ακριβώς ιστορικά οι “διασπορές των Ελλήνων” που έχει υπόψη του ο Μοισιόδαξ; Δεν είναι εύκολο να απαντηθεί το ερώτημα το ερώτημα αυτό, αλλά θα ήταν βάσιμο να υποθέσουμε ότι ο Ιώσηπος θα περιλάμβανε στο σχήμα του τις μεγάλες κοινότητες των εμπόρων στις πόλεις της Κεντρικής Ευρώπης και της Ιταλίας, όπου τόσες φορές βρήκε καταφύγιο και υποστήριξη.

Π. Κιτρομηλίδη, *Πρώιμες Έννοιες της Διασποράς στην Ελληνική Σκέψη*, στο “Ο Ελληνισμός της Διασποράς. Προβλήματα και Προοπτικές”, Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων - Τομέας Φιλοσοφίας, Αθήνα, 1998, σσ. 217-221

*“Η Ελλάδα βρίσκεται σε όλο τον κόσμο ...
Βρίσκεται στις Θάλασσες, εκεί που βρισκόταν
πάντα από την εποχή του Οδυσσέα ...
Αυτή η χώρα διαθέτει τον έκτο μεγαλύτερο στόλο
στον κόσμο...”*

Από τη συνέντευξη του ελληνοιστή Jacques Lacarrière στο «Βήμα»
(«Νέες Εποχές», 18/7/1999)

Ερωτήσεις ελεύθερης ανάπτυξης

1.

ΠΗΓΗ 1

Ο αποικισμός και η ίδρυση πόλης στον Όμηρο

Ωσπου ο ωραίος σαν Θεός Ναυσίθοος
τους ξεσηκώνει, και τους πήγε να μείνουν στη Σχερία,
από τους σιτοφάγους γείτονες μακριά.
Εκεί, γύρω στην πόλη τείχος ύψωσε,
έχτισε κατοικίες, για τους Θεούς ανάστησε ναούς,
μοίρασε και τη γη.

Οδύσσεια, Ζ, 7-10, μτφρ. Δ. Μαρωνίτη

ΠΗΓΗ 2

Γι' αυτό και οι περισσότερο αντιπροσωπευτικές τουλάχιστον αρχαιοελληνικές αποικίες δεν είναι συγκρίσιμες από την άποψη της δημογραφικής και της πολιτιστικής τους δυναμικότητας με τις νεότερες παροικίες: Οι πρώτες, με την υπεροχή τους και στους δυο αυτούς τομείς, ήταν σε θέση να επηρεάζουν αποφασιστικά ή και να εξελληνίζουν τους συνοίκους ή και τους γειτονικούς ακόμα λαούς, ενώ, αντίθετα, οι δεύτερες, εξαιτίας κυρίως του μειωμένου ανθρώπινου δυναμικού τους και του περιορισμένου κοινωνικού τους ρόλου, ήταν καταδικασμένες στην αναπόδραστη περιθωριοποίηση, στην ενσωμάτωση και στη σταδιακή πολιτιστική τουλάχιστον αφομοίωσή τους από τον ισχυρότερο περίγυρο των νέων πατρίδων. Επιπλέον, οι αρχαίες ελληνικές αποικίες εξελίχθηκαν σε πολλές περιπτώσεις - χάρη στη δημογραφική τους ανάπτυξη και τη συνακόλουθη γεωγραφική τους εξάπλωση - στο καθαυτό ιθαγενές στοιχείο των χωρών όπου ευδοκίμοιαν. Αντίθετα, οι νεοελληνικές παροικίες δεν υπερέρασαν ποτέ το ανθρώπινο στοιχείο που βρήκαν στις χώρες υποδοχής· γι' αυτό και παρέμειναν πάντοτε στο επίπεδο της θρησκευτικής και της εθνικής μειονότητας. Είναι ενδιαφέρον το γεγονός ότι οι επιστημόνες για τις διαφορές αυτές (ή τουλάχιστον μερικές από αυτές) έχουν γίνει εδώ και ενάμισυ αιώνα τουλάχιστον (και παράλληλα με τις επικρατούσες απόψεις της αταλάντευτης συνέχειας) από έναν πρωτοπόρο της νεοελληνικής ιστοριογραφίας, τον Κωνσταντίνο Κούμα (1777-1836), που υπογράμμισε ότι **αι αποικίαι αύται (δηλ. οι νεότερες παροικίες) δεν ομοιάζουσι τας παλαιάς ελληνικάς αποικίας, καθώς και όλαι αι σχέσεις των είναι διάφοροι. Εκείνοι, όπου αν απώκουν, διετήρουν τον ελληνικόν χαρακτήρα, την γλώσσαν και τα ήθη των, και τα μετέδιδαν και εις τους γείτονάς των λαούς. Ούτοι δε, μετά την πρώτην γενεάν, ερρωσίθησαν, εγερμανίσθησαν, ιταλίσθησαν...**

Ι. Κ. Χασιώτη, *Επισκόπηση της Ιστορίας της Νεοελληνικής Διασποράς*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 26-27

Με βάση τα δύο κείμενα και τις πληροφορίες του σχολικού βιβλίου, να τεκμηριώσετε την άποψη ότι η αρχαία αποικία και η παροικία των νεότερων χρόνων αποτελούν διαφορετικό φαινόμενο.*

2.

ΠΗΓΗ

Είπαμε ότι με τον όρο Διασπορά χαρακτηρίζουμε το τμήμα εκείνο ενός λαού, που έζησε (ή ζει) σε περιοχές εκτός του εθνικού του χώρου... Οι Έλληνες καταρχήν παρέμειναν από τις αρχές της Τουρκοκρατίας ως τη δημιουργία του ελληνικού βασιλείου χωρίς κρατική υπόσταση. Αλλά και μετά την ανεξαρτησία τους η εξαιρετικά περιορισμένη επικράτεια του νέου κράτους δεν αποτελούσε παρά ένα μικρό μόνο τμήμα του κατά πολύ ευρύτερου εθνικού τους χώρου. Ο χώρος αυτός (που αποτελούσε εδαφική, πολιτιστική και ιδεολογική κληρονομιά του Βυζαντίου προς το ελληνορθόδοξο Γένος) οριζόταν γενικά με βάση τις τουρκοκρατούμενες εκείνες περιοχές της καθ' ημάς Ανατολής, στις οποίες εξακολουθούσαν να κατοικούν, ως αλύτρωτοι, συμπαγείς ελληνορθόδοξοι πληθυσμοί. Τελικά, μόνο στα τέλη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου (και, για τα Δωδεκάνησα, όχι πριν από το τέλος του Δεύτερου) έκλεισε ο κύκλος των προσπαθειών για την εθνική εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδας, οπότε, με την αποκρυστάλλωση των κρατικών της συνόρων, ταυτίστηκε πλέον αναγκαστικά και για τους Έλληνες ο εθνικός τους χώρος με την ελλαδική επικράτεια.

Με βάση λοιπόν τα δεδομένα αυτά, δεν μπορούμε να συνυπολογίσουμε στη νεοελληνική Διασπορά τους ελληνικούς πληθυσμούς της ανατολικής Θράκης και της Μικράς Ασίας (και ιδιαίτερα της Προποντίδας, του Πόντου και της Ιωνίας), οι οποίοι, παρά τις αλλαγές στο καθεστώς κυριαρχίας των ιδιαίτερων πατρίδων τους, δεν έπαψαν να είναι αδιάλειπτα και οργανικά συνδεδεμένοι με τον υπόλοιπο ελληνικό κόσμο. Η σύνδεση αυτή ανανεωνόταν σταθερά σε ολόκληρη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας με αθρόες “εσωτερικές” μεταναστεύσεις προς τις περιοχές αυτές ελληνικών πληθυσμών από τα νησιά του Αιγαίου στην Κρήτη, από την Πελοπόννησο, τη Μακεδονία, την Ήπειρο και τα μακρινά Επτάνησα. Τα δεδομένα αυτά αφορούν και στο ελληνικό στοιχείο των μεγάλων αστικών κέντρων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (της Κωνσταντινούπολης, της Σμύρνης, της Τραπεζούντας, της Σαμψούντας κ.ά.), τα οποία, παρά την αλλαγή της κυριαρχίας και τις περιπέτειές τους, δεν έχασαν ποτέ τον ιστορικό πληθυσμιακό τους πυρήνα: οι ελληνικές κοινότητες των πόλεων αυτών, ακόμα και όταν οι αντίστοιχες μουσουλμανικές τις υπερκέρασαν δημογραφικά, δεν απέκτησαν ποτέ τα χαρακτηριστικά των παροικιών της Διασποράς. Το γεγονός ότι ένα μέρος του ελληνικού πληθυσμού των πόλεων

---

* Κατά την τεκμηρίωση να λάβετε υπόψη σας τα εξής ιστορικά χαρακτηριστικά: τις συνθήκες δημιουργίας (αποικίας – παροικίας), τη γεωγραφική εξάπλωσή τους, τη δημογραφική ανάπτυξή τους, την πολιτιστική δυναμικότητά τους, τις σχέσεις αποίκων - παροίκων με το ιθαγενές στοιχείο των χωρών υποδοχής.

αυτών είχε στραφεί σε οικονομικές δραστηριότητες ανάλογες με εκείνες των ομογενών που ζούσαν στις εκτός της καθ' ημάς Ανατολής χώρες, δεν άλλαξε το επίπεδο των σχέσεών του με το εθνικό κέντρο.

Ι. Χασιώτη, ό.π., σσ. 29-30

Αφού διαβάσετε το παραπάνω κείμενο και το αντίστοιχο τμήμα του σχολικού βιβλίου να απαντήσετε στο ερώτημα: Συμπυκνώνεται ή όχι και γιατί ο αλύτρωτος Ελληνισμός στην Ελληνική Διασπορά;

3.

ΠΗΓΗ 1

“Εδώ όμως πάλιν, αγαπητοί Χριστιανοί, πρέπει να ιδώμεν και να θαυμάσωμεν την άπειρον του Θεού προς ημάς αγάπην... ο Πάνσοφος ημών Κύριος, δια να φυλάξη και αύθις αλώβητον την αγίαν και ορθόδοξον πίστιν ημών... και να σώση τους πάντας, ήγειρεν εκ του μηδενός την ισχυράν αυτήν βασιλείαν των Οθωμανών αντί της των Ρωμαίων ημών βασιλείας... και ύψωσε περισσότερο από κάθε άλλην, δια να αποδείξη αναμφιβόλως, ότι θείω εγένετο βουλήματι, και όχι με δύναμιν των ανθρώπων, και να πιστοποιήση πάντας τους πιστούς, ότι με αυτόν τον τρόπον ευδόκησε να οικονομήση, μέγα μυστήριον, την σωτηρίαν δηλαδή εις τους εκλεκτούς του λαούς... και ταύτα μεν τα του Θεού κρίματα... ο πρώτος αποστάτης ο Διάβολος... εμεθοδεύθη εις τον τρέχοντα αιώνα μίαν άλλην πονηρίαν και απάτην ξεχωριστήν, δηλαδή το νυν θρυλούμενο σύστημα της ελευθερίας...”

Θέματα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας από τις πηγές, Γ' Λυκείου, δέσμη γ', δ', ΟΕΒΔ, Αθήνα, 1998, σσ. 73-74

ΠΗΓΗ 2

Όταν το παραπάνω γραπτό, που εκθειάζει σαν ύψιστη αρετή και ευτυχία τη σκλαβιά, έπεσε στα χέρια του Αδ. Κοραή, έγραψε και τύπωσε απάντηση στο φιλότουρκο συγγραφέα με τον τίτλο “Αδελφική διδασκαλία”. “Ο ψευδώνυμος συγγραφέας της πατρικής διδασκαλίας, δια να δικαιώση τους φίλους του Οθωμανούς ζητεί να μας πείση ότι την ισχυράν και υψηλήν βασιλείαν αυτών, καθώς αυτός δεν αισχύνεται να την ονομάζη με όλον το ότι την σήμερα αυτή είναι η ταπεινότερα, αγκαλά η πλέον απάνθρωπος, και απ' αυτάς τας ελαχίστας της Ευρώπης τυραννίας, ότι λέγω, αυτήν την βασιλείαν την ήγειρεν οικονομικώς η θεία πρόνοια δια να στηρίξη τους Γραικούς κλονουμένους, και χωλαίνοντας ήδη εις τα της θρησκείας. Και αυτήν την νομιζομένην της θείας προνοίας οικονομίαν δεν ερυθριά να ονομάζη μυστήριον”... “Ψεύδεται προς τούτοις, όταν ονομάζη την ελευθερίαν “επινόησιν του πονηρού διαβόλου” εναντίαν εις την θείαν γραφήν και αποστολική διδασκαλίαν”. Και ο Κοραής τελείωνει με τούτα τα λόγια: “Δεν είναι κανείς, νομίζω, όστις, αφού μετά προσοχής εξετάσει όσα μέχρι του νυν είπε, δεν ήθελεν αδιστάκτως πληροφορηθή, ως εγώ, ότι της Πατρικής διδασκαλίας ο συγγραφέας είναι άσπονδός τις εχθρός της θρησκείας και του ονόματος των Γραικών, φίλος πιστός των Οθωμανών, του Πάπα, πάντων των παρελθόντων, των παρόντων και μελλόντων τυράννων του ανθρωπίνου γένους”.

Θέματα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας από τις πηγές, Γ' Λυκείου, ό.π., σ. 74

EIKONA

“Αδελφική Διδασκαλία” (1798), η απαντητική διακήρυξη του Αδαμάντιου Κοραή προς την “Πατρική Διδασκαλία”, η οποία καταφερόταν εναντίον του Ρήγα και, τροποποιημένη σε στίχους, προέτρεπε σε πειθήνια υποταγή στον σουλτάνο: “Εκαστος εν ω εκλήθη, εκεί και μενέτω / και προς ην υπόκειται βασιλείαν μη αντιπινέτω” ... Η απάντηση του Κοραή ήταν ένα δικός τους καταγισμός από μαχητικούς στίχους.

Αφού συσχετίσετε τα δύο παραπάνω αποσπάσματα να εκτιμήσετε τη συμβολή του Κοραή στην ιδεολογική προετοιμασία των Ελλήνων για ένοπλη εξέγερση.

4.

ΠΗΓΗ

Τα δύο ρεύματα (βυζαντινορθόδοξος οικουμενισμός-ελληνικός εθνικισμός) είχαν διασταυρωθή στα υπερεθνικά σχέδια που είχε συλλάβει και είχε διατυπώσει ο Ρήγας: Μέσα στα γνώριμα πλαίσια της πατροπαράδοτης αυτοκρατορίας, με αμετάθετο κέντρο την Κωνσταντινούπολη, η κοινή εξέγερση όλων των συνυποδούλων, χριστιανών και αλλοθρήσκων, των Ελλήνων και όλων των άλλων, θα γκρέμιζε τον κοινό τύραννο, και στη θέση της θεοκρατικής απολυταρχίας του σουλτάνου ο κυρίαρχος λαός - όλοι οι ως τώρα συνυπόδουλοι, χωρίς διάκριση Θρησκείας και Εθνικότητας - θα εγκαθιστούσε το νέο καθεστώς της ελευθερίας, της ισότητας και της αδελφοσύνης. Τα εδαφικά πλαίσια του πολυεθνικού οικουμενικού κράτους και των υπερεθνικών "οικουμενικών" αντιλήψεων, καθώς και η "βυζαντινή ιδέα" της "Βασιλεύουσας", επιζητούσαν και εξασφάλιζαν την επιβίωσή τους. Ριζική βέβαια θα ήταν και η εσωτερική αναμόρφωση: Στο κοινωνικό-απελευθερωτικό περιεχόμενο των επαναστατικών ιδεών της Γαλλίας, για την κατάλυση του δεσποτισμού και το γκρέμισμα των τυράννων, προσαρμοζόταν και δέσποζε το εθνικό απελευθερωτικό κήρυγμα για την αποτίναξη του ζυγού της σουλτανικής κυριαρχίας. Παράλληλα, το αρχαιοελληνικό ιδεώδες της εποχής επέτρεπε και επέβαλλε τον έντονα ελληνικό χαρακτήρα της δημοκρατίας που έμελλε να νεκραναστηθή στην αρχαία κοιτίδα της και στον χώρο της ελληνικής ακτινοβολίας: "Ελληνική Δημοκρατία" ονόμαζε ο Ρήγας την πολυεθνική συμπολιτεία που θα κατελάμβανε τον χώρο της βυζαντινής και της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο Καταστατικός της Χάρτης ήταν έτοιμος: "Νέα Πολιτική Διοικήσεις των κατοίκων της Ρούμελης, της Μικράς Ασίας, των Μεσογείων Νήσων και της Βλαχομπογδανίας". Άρθρο πρώτο: "Η Ελληνική Δημοκρατία είναι μία, με όλον που συμπεριλαμβάνει εις τον κόλπον της διάφορα γένη και θρησκείας"... Ελληνική η επίσημη γλώσσα, ελληνική η παιδεία, ελληνικά τα πρότυπα. Η ελληνική δημοκρατία όμως ήταν τότε ιδανικό πρότυπο για ολόκληρη τη "φωτισμένη" Ευρώπη. Ο νέος Ελληνισμός, με τη φιλοδοξία να φανή αντάξιος κληρονόμος, ανέβαινε ασθμαίνοντας προς τα κλασσικά του πρότυπα, αλλά γινόνταν συνάμα και χειραγωγός των συνυποδούλων, για να τους καταστήσει και αυτούς συγκληρονόμους της ιδανικής πολιτείας των αιώνων. Κάτω από τα πανανθρώπινα αυτά ιδεώδη της εποχής ήταν αδιόρατος σχεδόν ο ελληνικός εθνικισμός".

Ι.Ε.Ε., τόμος ΙΑ', Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., 1975, σσ. 441 κ.ε.

Αφού μελετήσετε το παράθεμα, να εξηγήσετε με ποιο τρόπο ο Ρήγας (τέκνο της Διασποράς) συνδυάζει στο πολιτικό του όραμα τις παρακαταθήκες του Βυζαντίου και τις επιδράσεις του δυτικοευρωπαϊκού ουμανισμού.

5.

ΠΗΓΗ

“...Ο σκληρός ανταγωνισμός των αποικιοκρατικών δυνάμεων για την κυριαρχία τους στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, είχε για συνέπεια να παρουσιαστεί και η παράλληλη προσπάθεια από τη μεριά τους για τον προσεταιρισμό του ντοπίου εμπορικού στοιχείου. Έτσι, πέρα από το τραπεζιτικό-τοκογλυφικό κεφάλαιο του Φαναριού και τους μπερατλήδες (προστατευόμενοι της αποικιοκρατίας μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία έμποροι-τοκογλύφοι, έμποροι-μεσίτες και πράκτορες ξένων αποικιοκρατικών εταιρειών), οι μεγάλες εμπορικές αποικιοκρατικές δυνάμεις δημιούργησαν κι άλλον ένα τύπο έμπορα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, τον έμπορα-πάραικο που ζούσε στα μεγάλα εμπορικά κέντρα της Ευρώπης και που συστηματικά συνέδεε, χάρη στη δραστηριότητά του, την οθωμανική αγορά με την παγκόσμια αστική αγορά και με τα ιδιαίτερα συμφέροντα της μιας ή της άλλης αποικιοκρατικής δύναμης.

Αυτός ο τύπος, του έμπορα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είχε το πλεονέκτημα πως όχι μονάχα δεν αντιμετώπιζε καθημερινά τις αυθαιρεσίες της σουλτανικής εξουσίας, μα και ότι περιβαλλότανε από διάφορους προστατευτικούς νόμους των ευρωπαϊκών κρατών. Σχετικά εύκολα πλούτιζε και πρόκοβε. Αυτό μας το μαρτυρούν, με παραστατικότητα, και ορισμένα δημοτικά τραγούδια της εποχής. Έτσι, λόγου χάρη, βλέπουμε τον υποψήφιο πάραικο να υπόσχεται στη μάνα του:

.....
Θανά σου στέλνω μάλαμα, θανά σου στέλνω ασήμι,
Θανά σου στέλνω πράγματα π’ ουδέ τα συλλογιέσαι

Ακόμα, βλέπουμε την ίδια τη μάνα να σπρώχνει το παιδί της να πάει στα ξένα:

.....
Πάιντε γιέ μ’ στην ξενητιά
Για να χορτάσεις το ψουμί,
Πάιντε να καζαντήσεις,
να φέρεις γρόσια φόρτωμα
φλουρί με το καντάρι
.....

Ίσως μάλιστα να είναι η μοναδική περίοδος, όπου ο ελληνικός λαός δεν καταράστηκε μονάχα τα ξένα, μα και τα παίνεψε σαν αξία. Φυσικά, ούτε και τότε δεν έπαψε ο λαός, η μάζα της αγροτιάς και της φτωχολογιάς της πόλης, ν’ αναθεματίζει τα ξένα, γιατί όπως μας λέει ο ίδιος:

.....
Την ξενιτειά, τη γυμνωσιά, την πίκρα, την αγάπη,
Τα τέσσερα τα ζύγιασα, βαρύτερα είν’ τα ξένα.
Ο ξένος εις την ξενιτειά πρέπει να βάνη μαύρα
για να ταιριάξη η φορεσιά με της καρδιάς τη λάβρα.
.....

Και πραγματικά, τότε το 18^ο αιώνα, δεν πήγαιναν στα ξένα μονάχα όσοι ήθελαν να γίνουν πάροικοι, μέλη της μιας ή της άλλης εμπορικής κονμπανίας, μα και δουλοπάροικοι σε ξένη γη, σκλάβοι στα μεταλλεία, δούλοι στη Μπαρμπαριά και στην Πόλη. Γι' αυτό και ο λαός σαν ήθελε να καταραστεί κανένα του έλεγε: "σκλαβιά να σου ρηή" και "σκλάβος στη Μπαρμπαριά να πάης...".

N. Ψυρούκη, *Το Νεοελληνικό Παροικιακό Φαινόμενο*, Αθήνα, 1983, σσ. 58-60

Αφού λάβετε υπόψη σας το παράθεμα και τις πληροφορίες του σχολικού βιβλίου:

- α) Να προσδιορίσετε τις πολιτικές και οικονομικές συνθήκες που προκάλεσαν εκούσιους εκπατρισμούς και ακούσιες αποδημίες Ελλήνων κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.
  - β) Να αξιολογήσετε τις συνέπειες αυτής της μεταναστευτικής κίνησης για τους απόδημους Έλληνες και τις χώρες εγκατάστασής τους.
6. Αφού παρατηρήσετε τα γραφήματα του πίνακα της σελίδας 188 του σχολικού βιβλίου, και με βάση τις σχετικές πληροφορίες του σχολικού βιβλίου:
- α) να σημειώσετε τις αλλαγές που παρατηρούνται στους γεωγραφικούς προσανατολισμούς και τα αριθμητικά μεγέθη των μεταναστεύσεων κατά τη δεύτερη περίοδο της νεοελληνικής Διασποράς (από τη δημιουργία του ελληνικού κράτους ως τις παραμονές του Β' παγκοσμίου πολέμου).
  - β) να παρουσιάσετε τους εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες οι οποίοι επηρέασαν τη μεταναστευτική κίνηση της περιόδου αυτής.
  - γ) να εκτιμήσετε τις συνέπειες των μεταναστεύσεων της περιόδου αυτής στη δημογραφική, οικονομική και πολιτιστική εξέλιξη της Ελλάδας.
7. Να προσδιορίσετε τις επιδράσεις* του Α' Παγκοσμίου πολέμου και της Μικρασιατικής περιπέτειας (1919-1922) στην τύχη της Ελληνικής Διασποράς.
8. Αφού μελετήσετε τα στατιστικά στοιχεία των πινάκων (αρ. 3, σ. 196 του σχολικού βιβλίου, αρ. 4, σ. 200 του σχολικού βιβλίου, αρ. 5, σ. 202 του σχολικού βιβλίου), παρατηρήσετε το χάρτη της σ. 197 του σχολικού βιβλίου, και λάβετε υπόψη σας τις σχετικές πληροφορίες του σχολικού βιβλίου, να προσδιορίσετε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που εμφανίζει η μεταπολεμική και

---

* Στην απάντησή σας να λάβετε υπόψη σας τις εξής παραμέτρους:

- α) την έκταση των μεταναστεύσεων
- β) την οικονομική και κοινωνική εξέλιξη των αποδήμων
- γ) τους ιδεολογικούς τους προσανατολισμούς.

σύγχρονη περίοδος της νεοελληνικής Διασποράς σε σχέση με τις προηγούμενες περιόδους.**

9.

ΠΗΓΗ

Η μεταπολεμική ενδοευρωπαϊκή μετανάστευση επιζητούσε την άμεση λύση πρόσκαιρων προβλημάτων, που δημιουργήθηκαν από την αυξημένη ζήτηση εργασίας, την οποία πάλι είχαν προκαλέσει οι ανθρώπινες απώλειες κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και η χρόνια χαμηλή υπογεννητικότητα. Οι επείγουσες λοιπόν ανάγκες για την ταχύρρυθμη ανασυγκρότηση των καταστραμμένων οικονομιών των δυτικοευρωπαϊκών χωρών και για την επέκταση της εκβιομηχάνισής τους επέβαλλαν την εκμετάλλευση της φτηνής εργατικής δύναμης που πρόσφεραν οι φτωχοί, αγροτικοί κυρίως, πληθυσμοί της νότιας Ευρώπης και της Μεσογείου.

Από την άλλη μεριά, η Ελλάδα αναζήτησε με τη μετανάστευση στη Δυτική Ευρώπη να θεραπεύσει (έστω και βραχυπρόθεσμα) τα δικά της μεταπολεμικά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, όπως ήταν η ανεργία, η έλλειψη συναλλαγματικών αποθεμάτων, το παθητικό ισοζύγιο πληρωμών της χώρας κλπ. Η αντιμετώπιση της εκτεταμένης ανεργίας αποτέλεσε την πρώτη προτεραιότητα της μεταναστευτικής πολιτικής των μεταπολεμικών ελληνικών κυβερνήσεων (υπολογίστηκε ότι το 1961 το 6% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της χώρας - και το 18% των μισθωτών - ήταν χωρίς μόνιμη εργασία). Με τη μετανάστευση επιτυγχανόταν η ελάττωση της κοινωνικής πίεσης, που προκαλούσε η αδυναμία της ελληνικής αγοράς να απορροφήσει την υπερπροσφορά εργασίας. Η υπερπροσφορά οφειλόταν στην εσωτερική μετανάστευση, στην οποία οδηγούσε με τη σειρά της η καταφυγή των κατοίκων της ελληνικής υπαίθρου στα μεγάλα αστικά κέντρα, αρχικά εξαιτίας του Εμφυλίου Πολέμου και στη συνέχεια εξαιτίας της περιορισμένης ή και ασύμφορης τότε γεωργικής απασχόλησης. Οι συνέπειες της φυγής αυτής δεν έγινε δυνατό να εξουδετερωθούν με τη διεύρυνση (από τις αρχές της δεκαετίας του 1960) της εκβιομηχάνισης και με την εφαρμογή αναπτυξιακών προγραμμάτων, επειδή ούτε στη μία ούτε στην άλλη περίπτωση δημιουργήθηκαν οι αναγκαίοι εκείνοι μηχανισμοί που θα συντελούσαν στην απορρόφηση του πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού. Τελικά, η μετανάστευση επηρέασε την αγορά εργασίας πολύ περισσότερο, από όσο ανέμεναν οι επίσημοι σχεδιαστές της: Έχουμε καταρχήν τη μείωση, όπως είπαμε, του ενεργού πληθυσμού της χώρας, και μάλιστα σε μία περίοδο που απαιτούνταν δημογραφική ανανέωση για την οικονομική της απογείωση. Σε μερικές μάλιστα ορεινές περιοχές η μετανάστευση οδήγησε στην κατάρρευση της τοπικής οικονομίας (κυρίως της κτηνοτροφίας) και, με τη σειρά της, σε νέους εκπατρισμούς και στην τελική αποψίλωση του πληθυσμού ή και στην

** Η ερώτηση αυτή μπορεί να δοθεί στους μαθητές αφού ολοκληρωθεί η επεξεργασία της σχετικής ενότητας (σσ. 196-202).

ολοκληρωτική σε μερικές περιπτώσεις ερήμωση χωριών και περιοχών. Η εικόνα αυτή, που χαρακτηρίζει αρκετές περιοχές της Μακεδονίας, της Ηπείρου και της Πελοποννήσου, θα παραμείνει για μεγάλα χρονικά διαστήματα μη αναστρέψιμη, ίσως και τελεσίδικη. Η αύξηση της ζήτησης εργασίας βέβαια βελτίωσε τους όρους απασχόλησης και μισθοδοσίας. Η αύξηση όμως αυτή προκάλεσε, από τα τέλη της δεκαετίας του 1960, και την έλλειψη ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού και την αναπόφευκτη "εισαγωγή" ξένων εργατών από χώρες της Ασίας και της Αφρικής (Πακιστάν, Ινδία, Φιλιππίνες κ.ά.).

Ι. Χασιώτη, ό.π., σσ. 136-138

Αφού μελετήσετε το παραπάνω κείμενο, και με βάση τις πληροφορίες του σχολικού βιβλίου:

- α) να εξηγήσετε γιατί το μεγαλύτερο ποσοστό (περίπου 60%) των μεταπολεμικών Ελλήνων μεταναστών στρέφεται προς μερικές χώρες της Δυτικής Ευρώπης (κυρίως την Ομοσπονδιακή Γερμανία).
- β) να προσδιορίσετε τις συνέπειες της μεταπολεμικής μεταναστευτικής κίνησης στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Ελλάδας.

10. *“Άσχετα από την ποικιλομορφία τους οι παλιννοστήσεις θα πρέπει να αποδοθούν σε παράγοντες που έχουν σχέση περισσότερο με τις χώρες υποδοχής και λιγότερο με την Ελλάδα”.*

Ι. Χασιώτη, *Επισκόπηση της Ιστορίας της Νεοελληνικής Διασποράς*, σ. 154

– Να τεκμηριώσετε με επιχειρήματα την παραπάνω άποψη.

11. Αφού δώσετε το περιεχόμενο των όρων *“παλιννόστηση”* - *“εκπατρισμός”*, να αναφερθείτε στις κατηγορίες των παλιννοστούντων αποδήμων -επαναπατριζόμενων ομογενών.

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Να προσδιορίσετε το νοηματικό περιεχόμενο των όρων:
  - α) (νεοελληνική) Διασπορά
  - β) παροικία

2. Να παρουσιάσετε τις τρεις περιόδους* στις οποίες χωρίζεται συμβατικά η ιστορία της νεοελληνικής Διασποράς.
3. Ποιοι απετέλεσαν τον πυρήνα των πρώτων νεοελληνικών παροικιών στην ιταλική χερσόνησο; Ποια η προσφορά τους;
4. Να παρουσιάσετε τους εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες, οι οποίοι προκάλεσαν ακούσιες μετακινήσεις και εκούσιους εκπατρισμούς κατά την πρώτη περίοδο της νεοελληνικής Διασποράς.
5. α) Ποιες βασικές ανάγκες επεδίωκαν να καλύψουν οι μετανάστες πάροικοι της πρώτης περιόδου της νεοελληνικής Διασποράς με τη συσπείρωσή τους σε αδελφότητες;
β) Ποια μέσα μεταχειρίστηκαν για την κάλυψη των αναγκών αυτών;
6. α) Ποια προβλήματα αντιμετώπισαν οι Έλληνες πάροικοι της πρώτης περιόδου της νεοελληνικής Διασποράς στην άσκηση των Θρησκευτικών τους καθηκόντων;
β) Να εξηγήσετε με ποιο τρόπο οι εσωτερικές έριδες στο μικρόκοσμο των παροικιών μετατοπίστηκαν σταδιακά από το Θρησκευτικό σε εθνικό επίπεδο.
7. Να αναφέρετε τις αιτίες που οδήγησαν στον εξιταλισμό αρκετών ελληνικών παροικιών της Κάτω Ιταλίας και της Σικελίας.
8. Να προσδιορίσετε τα αίτια που οδήγησαν στην αποδυνάμωση και την παρακμή της Ελληνικής παροικίας της Βενετίας.
9. Πώς οι Έλληνες της νότιας Ρωσίας και της Υπερκαυκασίας ενίσχυσαν την υπόσταση των παροικιών τους;
- 10.

EIKONA

---

* Στην απάντησή σας, που θα είναι σύντομη, θα λάβετε υπόψη σας τα εξής ιστορικά χαρακτηριστικά: χρονική διάρκεια, γεωγραφική κατεύθυνση, ποσοτικά μεγέθη.

Το Ελις Αϊλαντ, το φοβερό Νησί των Δακρύων, σημείο αποβίβασης εκατομμυρίων μεταναστών στη Νέα Υόρκη (καρτ-ποστάλ των αρχών του αιώνα)

ΠΗΓΗ

“Η ψήφιση του πρώτου περιορισμένου νόμου το 1921 για τις λεγόμενες ποσοστώσεις (Quota Act) είχε τον αντίκτυπό της στους αριθμούς των Ελλήνων μεταναστών από τις αρχές της δεκαετίας του 1920. Τα δημοσιεύματα του αμερικανικού Τύπου αποτυπώνουν δραματικά τις περιπτώσεις αυστηρής επιβολής του παραπάνω νόμου για τους Έλληνες μετανάστες. Για παράδειγμα, οι “New York Times”, στις 2 Οκτωβρίου 1921, έγραφαν: “... Δεν θα επιτραπεί η αποβίβαση των αφιχθέντων 378 Ελλήνων, μεταναστών του ελληνικού υπερωκεανίου ‘Μεγάλη Ελλάς’, το οποίο κατέπλευσε χθες από τον Πειραιά. Οι πράκτορες της ατμοπλοϊκής εταιρίας πληροφορήθηκαν από τις μεταναστευτικές αρχές ότι τα επιτρεπόμενα ποσοστά εισόδου Ελλήνων μεταναστών ξεπεράστηκαν ήδη από τους μήνες Ιούλιο, Αύγουστο και Σεπτέμβριο. Οι 378 Έλληνες μετανάστες αναμένεται να οδηγηθούν στο Ellis Island αύριο και να κρατηθούν εκεί μέχρι την απέλασή τους... Διακόσιοι από τους επιβάτες της “Μεγάλης Ελλάδας” ήσαν κοπέλες οι οποίες ήλθαν εδώ για να παντρευτούν. Οι αμερικανικές αρχές αρνήθηκαν να επιτρέψουν σε οποιονδήποτε να κατέλθει εκτός των Αμερικανών πολιτών και όσων είχαν διπλωματικά διαβατήρια...”.

Ένθετο Καθημερινής: Υπερωκεάνια και Μετανάστευση, 15-12-1996, σ. 27

Με βάση το παραπάνω κείμενο και τις γνώσεις σας από το σχολικό βιβλίο:

- α) να αναφερθείτε στη μετανάστευση των Ελλήνων στις ΗΠΑ κατά το μεσοπόλεμο και
- β) να αιτιολογήσετε τη συνεχή μείωση των αριθμών εισδοχής μεταναστών στις ΗΠΑ.

11. Ποια είναι τα κύρια χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν την τρίτη περίοδο της μετανάστευσης (μεταπολεμική και σύγχρονη μεταναστευτική κίνηση) από τις προηγούμενες;
12. Να αναφέρετε τις χώρες στις οποίες κατευθύνθηκαν τα κύματα μεταναστών για πολιτικούς λόγους κατά την τρίτη περίοδο της μετανάστευσης και να αιτιολογήσετε την επιλογή των συγκεκριμένων χωρών.
13. Να εξηγήσετε τους λόγους των μεταπολεμικών μετοικεσιών Ελληνοκυπρίων.
14. Να αναφερθείτε στα ιδιαίτερα γνωρίσματα της σύγχρονης εκπαιδευτικής μετανάστευσης, στις συνέπειές της για την Ελλάδα και στη διαφοροποίησή της από την εκπαιδευτική μετανάστευση του 18^ο αιώνα.
15. α) Να αναφέρετε τους λόγους της παλιννόστησης Ελλήνων αποδήμων προς το εθνικό κέντρο αμέσως μετά τη συγκρότηση του ελεύθερου ελληνικού κράτους.
β) Ποιες συνέπειες είχε η παλιννόστηση για το εθνικό κέντρο και για τις παροικίες του εξωτερικού;
16. Ποιοι παράγοντες επηρέασαν την τύχη του ελληνικού στοιχείου στις παλαιές και νέες παροικίες της νότιας Ρωσίας κατά το 19^ο αιώνα;
17. Ποια προβλήματα αντιμετώπισαν οι Έλληνες της Ρουμανίας και της Σοβιετικής Ένωσης κατά τη μεταπολεμική περίοδο; Ποιες λύσεις αναζήτησαν για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων;
18. Να εξηγήσετε με ποιο τρόπο η ευαισθητοποίηση των Αποδήμων έναντι των εθνικών προβλημάτων της Ελλάδας μετατρέπεται σταδιακά σε πραγματική πολιτική δύναμη.

19.

ΠΗΓΗ 1

ΕΙΚΟΝΑ

Η φωτογραφία δείχνει τον Αυστραλό πρωθυπουργό Μπομπ Χώουκ να παρακολουθεί - όπως κάθε Εργατικός πολιτικός που είναι εξοικειωμένος με τη ζωή στις σύγχρονες πόλεις και ενδιαφέρεται να διατηρεί καλές σχέσεις με τις εθνικές κοινότητες - το ελληνικό φεστιβάλ του Κόμπουργκ, ενός προαστίου της Μελβούρνης, το 1988. Στα δεξιά του βρίσκεται ο επίσκοπος Μελβούρνης Ιεζεκιήλ και αριστερά του ο Στέλιος Παπαθεμελής, ο υπουργός Βορείου Ελλάδος του ΠΑΣΟΚ μαζί με το νεοδημοκράτη προκάτοχό του Νικόλαο Μάρτη. Η παρουσία τους στην Αυστραλία σε δικομματική βάση αντανακλά όχι μόνον το γεγονός ότι πολλοί από τους μεταπολεμικούς μετανάστες προέρχονταν από την ελληνική Μακεδονία, αλλά και το ενδιαφέρον για τις έντονες δραστηριότητες της θορυβώδους σλαβομακεδονικής κοινότητας στην Αυστραλία, η οποία ισχυρίζεται ότι το μεγαλύτερο μέρος της Βόρειας Ελλάδας αποτελεί μέρος μιας Σλαβικής Μακεδονίας του Αιγαίου. Όπου εγκαταστάθηκαν υπερατλαντικές ελληνικές κοινότητες, έφεραν μαζί τους όχι μόνον τις εσωτερικές πολιτικές διαφορές, αλλά και τους εθνικούς ανταγωνισμούς της πατρίδας τους.

ΠΗΓΗ 2

“Τα παιδιά πολλών Ελλήνων παλαιότερων γενεών στην Αυστραλία, αλλά και πολλών από τους μεταπολεμικούς μετανάστες, μπόκαν σε πανεπιστήμια και αργότερα άσκησαν επιστημονικά επαγγέλματα, ενώ άλλοι δημιούργησαν μεγάλες εμπορικές επιχειρήσεις, με αποτέλεσμα ολοένα περισσότεροι από αυτούς να ασκούν επιρροή στην πολιτική ζωή της Αυστραλίας”.

Ένθετο της εφημ. “Καθημερινή”: Υπερωκεάνια και Μετανάστευση, σ. 31

Με βάση τις πηγές και τις γνώσεις σας από το σχολικό εγχειρίδιο:

- α) να αιτιολογήσετε το ενδιαφέρον των ομογενών της Αυστραλίας για τα εθνικά θέματα και
- β) να παρουσιάσετε τις προσπάθειες των ομογενών της Αυστραλίας για τη προάσπιση των ελληνικών θέσεων.

Ερωτήσεις αντικειμενικού τύπου

Ερωτήσεις αντιστοίχισης

Να γράψετε, στο κενό αριστερά, το γράμμα του δεδομένου της στήλης Β που αντιστοιχεί στο δεδομένο της στήλης Α. (Κάποια δεδομένα της στήλης Β περισσεύουν).

1.

A.	B.
1. ___ παροικία	α. επιστροφή αποδήμων στη χώρα καταγωγής
2. ___ μετανάστευση	β. μικρή εστία αποδήμων σε αστικά κέντρα του εξωτερικού
3. ___ Διασπορά	γ. φιλανθρωπικό σωματείο
4. ___ παλιννόστηση	δ. τμήμα του ελληνικού λαού που έζησε ή ζει σε περιοχές εκτός του εθνικού χώρου
5. ___ (αρχαία) αποικία	ε. ατομική ή ομαδική εγκατάλειψη της χώρας καταγωγής για εγκατάσταση σε άλλη χώρα
	στ. μικρή διοικητική περιφέρεια της χώρας
	ζ. νέο κοινωνικό - κρατικό σύνολο με δική του οικονομική δραστηριότητα και πολιτισμική παρουσία σε ξένη χώρα
	η. νοσταλγία, αθυμία που προέρχεται από πόθο για επιστροφή στην πατρίδα

Να γράψετε, στο κενό αριστερά, το γράμμα του δεδομένου της στήλης Β που αντιστοιχεί στο δεδομένο της στήλης Α. (Σε κάθε δεδομένο της στήλης Α αντιστοιχούν δύο δεδομένα της στήλης Β).

2.

Α.΄	Β.΄
<p>1. ___ Πρώτη Περίοδος της νεοελληνικής Διασποράς (πριν από τη δημιουργία νεοελληνικού κράτους)</p> <p>2. ___ Δεύτερη Περίοδος της νεοελληνικής Διασποράς (ως τις παραμονές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου)</p> <p>3. ___ Τρίτη Περίοδος (μεταπολεμική και σύγχρονη μεταναστευτική κίνηση)</p>	<p>α. πληθυσμιακή αιμορραγία - παλιννόστηση αποδήμων γερασμένων και συντηρητικών</p> <p>β. στροφή του κύριου όγκου των μεταναστών προς τη δυτική Ευρώπη (κυρίως προς την Ομοσπονδιακή Γερμανία)</p> <p>γ. οργάνωση των μεταναστών - παροίκων σε αδελφότητες</p> <p>δ. στροφή προς την ανατολική Μεσόγειο, προς το Νέο Κόσμο (ιδιαίτερα τις ΗΠΑ), προς τη νότια Ρωσία και Υπερκαυκασία</p> <p>ε. αύξηση της εκπαιδευτικής μετανάστευσης</p> <p>στ. εκσυγχρονιστική συμβολή των ελλήνων αποδήμων στην πατρίδα σε επιστημονικό, εκπαιδευτικό, ιδεολογικό επίπεδο</p>

Συνδυασμός ερωτήσεων πολλαπλής επιλογής και σύντομης απάντησης

1. **A.** Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση:
 Η οργάνωση των παροίκων σε αδελφότητες κατά την πρώτη περίοδο της νεοελληνικής Διασποράς απέβλεπε:
- α) στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη των ιδιαίτερων πατρίδων τους.
  - β) στην προβολή του πολιτικού προβλήματος της πατρίδας τους.
  - γ) στην κάλυψη τριών βασικών αναγκών: της κοινωνικής πρόνοιας, της εκπαίδευσης, της θρησκευτικής λατρείας των μελών της παροικίας.
  - δ) στην αφομοιωτική κοινωνική ενσωμάτωσή τους στις χώρες υποδοχής.
- B.** Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

- 2. A.** Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση:
Κατά την τρίτη περίοδο της νεοελληνικής Διασποράς ο κύριος όγκος των μεταναστών στράφηκε προς:
- α) τις ΗΠΑ
  - β) τις βαλκανικές χώρες
  - γ) τη βόρεια Αφρική
  - δ) τη δυτική Ευρώπη (κυρίως προς την Ομοσπονδιακή Γερμανία)
- B.** Αφού επιλέξετε την ορθή απάντηση, να εξηγήσετε γιατί οι μετανάστες της περιόδου αυτής στράφηκαν προς τη συγκεκριμένη περιοχή.
- 3. A.** Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση:
Ο σημαντικότερος παράγων επιτυχίας των Αποδήμων στις χώρες υποδοχής - πριν και πέρα από την ατομική προσπάθεια - είναι:
- α) ο συντονισμός των δραστηριοτήτων τους από το εθνικό κέντρο.
  - β) η οργάνωση και η αλληλεγγύη σε παροικιακό και σε ευρύτερο ομογενειακό επίπεδο.
  - γ) το γεγονός ότι οι Απόδημοι δεν αντιμετώπισαν προκαταλήψεις (κοινωνικές, εθνικές, θρησκευτικές) από την πλευρά των κυρίαρχων εθνοτήτων στις χώρες υποδοχής.
  - δ) η κοινωνική και πολιτιστική αφομοίωση των Αποδήμων στις χώρες υποδοχής.
- B.** Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.
- 4. A.** Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση:
Καταλύτης για την αναζωπύρωση της παλαιότερης ευαισθησίας των Αποδήμων έναντι των εθνικών προβλημάτων υπήρξε:
- α) η επιβολή του δικτατορικού καθεστώτος της 21^{ης} Απριλίου 1967.
  - β) οι διενέξεις Βενιζελικών-Βασιλικών.
  - γ) η κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού στην Ευρώπη.
  - δ) η τουρκική εισβολή στην Κύπρο (1974).
- B.** Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.